

Barkó nép, Barkóföld vagy Barkóság

Horvát István a *Tudományos Gyűjtemény* egyik 1834-ben megjelent számában a palócok kapcsán említi, hogy egyik águk, a borsodi Bükk hegység mögött élő falvak lakosai „Barkóknak is hivatnak...”, „melly név szinte nem ismeretlen Ásia történetében”. Majd hozzáteszi, hogy „...a’ Barkók még kevésbé írtak le a Tudósoktól, mint a’ Palótzok.” Erre reagált meglehetősen indulatosan „**Borsod Kebelének egy fia**”, aki nevét nem kívánta felfedni az említett folyóirat 1834. évi negyedik számában: „Borsodi Köznépnel itteni Palótzot hallatlan említeni.... A Sajó mentiben ezt halljuk, hogy a Tserneli, Ománi és minden hegyi, azaz: a nagy Bükkben lévő Helységek Lakóji *Barkók*, és *Barkóknak* neveztetnek, lakó földjüket ismét *Barkóságnak*.” Ma ismereteink szerint a *Barkóság* tájnév legkorábbi írásos említése ez.

A *barkó* népnév legkorábbi írásos említését **Kassai** József 1833-ban (tehát egy évvel korábban) kiadott *Származtató, 's gyökerésző magyar-diák szókönyv* című munkájában, latin szövegben találjuk. Az akkor már Gömör megyei Barka községről írja, magyar fordításban: „*Barka*. Birtok Gömör vármegyében. Ennek lakosai erről a helyről neveztetnek *barkóknak*, a palóc ágból valók, ahogy a Mezőkövesd királyi várost lakó *matyók*. A Barka-ból lesz Barkó, ahogy az Apából lesz Apó, Anyából lesz Anyó.” Ez a naív szófejtés természetesen nem helytálló, és a szádélói hasadék közelében élő Barka lakosai mit sem tudnak a barkókról, őket – assai Józsefen kívül - senki sem nevezte barkónak.

A gömöri barkókról az első bővebb híradást **Hollók** Imrének köszönhetjük, aki a *Tudománytár* egyik 1836. évi számában értekezett „*Észrevételek a’ gömöri barkók szójárásáról*” címen. Példáit a következő barkó településekről veszi: *Sajópüspöki*, *Szentsimon*, *Gesztete*, *Egyházabást*, *Zabar*. Az általa barkónak tartott települések nyelvi jelenségeit palóc adatokkal (Szeder Fábián) állítja párhuzamba és megállapítja, hogy a barkó és palóc „szóejtés jobbadán egyezik” Hangsúlyozza, hogy Gömör-Kishont vármegye magyarjai közül „kitűnőek a barkók. – Azok eredetéről vélemények bizonyos adatok hiánya miatt még eddig homályosak, s egymással meg nem egyezők.

Egy kik őket palócoknak tartják: holott mások azon kérdésre: léteznek-e Gömörben palócok, ha nem egyenest tagadólag, legalább kétkedőleg válaszolnak. Mit érzek én erről, más alkalommal kimondom, jelen szeptimet csak az ő nyelvük járására szorítom.” Ezt az ígétét **Hollók** Imre, a kitűnő rosznyói paptanár és tudós sajnos nem váltotta be. Egy évvel később, 1837-ben **Vörösmarty** Mihály, a Magyar Tudós Társaság egyik motorja, a magyar dialektusokról szóló értekezésében megjegyezte: „A barkó a palóctól abban különbözik, hogy az *au*-t *ó*-nak, az *eü*-t *ó*-nek mondja ki...”

Időrendben következő adatunk egy 1838-ban Sajómercsén keletkezett feljegyzés, amely az egri papi szeminárium iratai között maradt ránk. A szeminárium birtokában levő bélapátfalvi uradalom földjén robotban szántó legényt lassú munkatempójáért az uradalmi ispán „*Megállj, teremtette barkója!*” szidalommal illette. Erre a legény önérzetesen válaszolt: „Tsak olyan barkó vagyok, mint te!” Ez a szóváltás azt bizonyítja, hogy a borsodi Hegyháton a köznép ismerte és önmaga is használta a barkó népvét, noha tisztában volt annak lekezelő „paraszt, illetlen, buta” gúnynévi jelentésével.

Időben ezt követő, 1843. évi adalékunk is arra utal, hogy a barkó embert – akárcsak a palócot és a matyót – elmaradottnak, műveletlennek tartotta a korabeli, nemesi, értelmiségi közvélemény. **Brujmann** Soma 1843-ban a *Regélő Pesti Divatlap* hasábjain a Sajó-völgy magyar népét velük összehasonlítva imígyen értékeli: „...nem olly buták mint a' mátrai palóczok, vagy mint a' barkóság embere (melly innen alig három óra járás).” Települések nevét nem említi, de a Barkóság tájnév, az irány és távolság megjelölése a borsodi Hegyhátra vonatkoztatva nyer pontosabb értelmet. **Petőfi**, az 1845-ben Gömörben vendégeskedő, Kubinyi Rudolf várgedei kúriájában is elidőző költő útinaplója Medvesalján nevez meg egy újabb, barkónak mondott községet: „Várgedéről a második kirándulást tettük *Vecseklőre* (egy barkó faluba).”

Tudott a barkókról Arany és Jókai is. **Arany** Jánosnak a tiszántúli nyelvjárásról 1855-ben közölt dolgozatában „barkó szőejtés”-ről találunk említést; Hamlet fordításában pedig „ostoba, együgyű” jelentésben találjuk a barkó szót. (Hamlet kérdezi a II. felvonásban a színészeket: „...tán csak nem velem birkózni hozod azt a barkót Dániába?”) A Debrecenben diákoskodó **Arany** hallhatott a hortobágyi hídi vásároknban is rendszeresen megforduló,

híres barkó marhakupecekről, hajcsárokról. **Jókai** „*A lőcsei fehér asszony*” című regényében népcsoportonként emlegeti az 1710 körül a krasznahorkai várban tartózkodó hadnépet s köztük szerepelteti a barkókat: „... már fel voltak állítva hadnagyaik által a várudvaron... Külön a kálvinista, külön a pópista barkók, palócok, s mindkettőtől elkülönítve a mohamedén hitű tatárok és arnótok.”

Az idézett irodalmi utalásokból világosan kitűnik, hogy a *barkó* népnév a 19. század első felében benne élt már az irodalmi köztudatban, köznyelvben. Ugyanakkor létezett lekicsinylést kifejező jelzőként, jelzős összetételekben is.

1857 őszén **Reguly** Antal mintegy másfél hónapon át járta a palóc és barkó falvakat, hogy összehasonlító néprajzi, antropológiai anyagot gyűjtsön obi-ugor jegyzeteihez. Útja során érintette a Barkóságot is. Töredékes jegyzetei szerint: „A Barkóság Gömörben a hegyekbül a Rima fele, a partok aljáig [tart]...” A pétervásárit „palóc járás”-nak említi, ezzel szemben „Barkó járás (a gömöri járás egész Rimaszombatig)”. Máshol azt írja: „A barko elevenebb, nem oly gyáva, mint a Palocz, annál fogva szeret lopni. A Domaházaiak öszveköttetésbe vannak az alföldi ló tolvajokkal... Hangonyban az Anna-napi búcsún van gyülekezete a barkóságnak. Szent Simony rátz telep, földes ura telepítette azt, őket a Hangonyi ember nem tartja Barkónak.” **Reguly** egyetlen szóval sem említi, hogy a Hangony-völgyi nép szégyelné, elutasítaná a barkó népnevet.

Végül még egy tudós mű szerzőjét, szerkesztőjét említem. **Hunfalvy** János szerkesztésében 1867-ben jelent meg a Gömör-Kishont vármegyét bemutató kiváló monográfia. E kötet néprajzi szakírója, **Kiss** Antal szól a barkók etnikai öntudatáról is: „*Különös, hogy semmi öntudatjuk arról, hogy ők palóczok, vagy barkók, de a mely barkó tudja magát annak, arra büszke.*”

Nincs most időnk arra, hogy a barkók említéseit kövessük az 1867 után évtizedekben, a néprajzi, nyelvészeti, helytörténeti szakirodalomban. Az adalékok többsége megtalálható *A Barkóság és népe* címen megjelent néprajzi tájmonográfiában (Miskolc 1982, 2006). A népcsoport nevének nincs teljesen biztos eredeztetése. Feltevések, hipotézisek nagy számban említhetők. A **TESz** szerint „talán magyar fejlemény: a *Barkó* személynév köznevesülésével jött létre. Felveti a *Bertalan*, *Bartalan* névből kicsinyítő képzővel történt

szóalakulás lehetőségét, amit valószínűtlennek tartok. A vidéken *Berta*, *Bertu* a használatos becenév. A *Barkó* személynév egykori gyakoriságának semmi nyoma a vidéken.

A szótárnak a korábbi etimológiákat cáfoló állításai azonban helytállóak: Nevezetesen „a pofaszakáll jelentésű *barkó*-ból, a *Barka* helynévből, az Albert kicsinyítő alakjaként magyarózott *Barkó*-ból és valamely ősi magyar népcsoport állítólagos *várhun*, *barhun* nevéből való származtatása téves.” Az én *Barkó Vincével* és a *Barkó ezreddel* kapcsolatos szófejtésemről a **TESz** még nem nyilatkozhatott, mert a szótár korábban jelent meg, mint az én tanulmányom. Bármi lesz is a szó eredeztetése, érdemes megjegyeznünk, hogy a *barkó* és a *matyó* népnév egyaránt **Kassai** szókönyvében, 1833-ban jelent meg először nyomtatásban. A *csángó*, *csángó-magyar* is csak 1781-ben adatható legkorábban, szintén latin szövegben. Ezt a népnévként is használatos szót a *csáng*, *csángálni* ige főnevesült származékának tartják!